

Михаил Капраль

Русинський научно-изглядователный Інститут имени Антонія Годинки (Будапешт)

Русинський язык у Мадярщині по 1989 рокови

Streszczenie

Język rusiński na Węgrzech po 1989 r.

W artykule przeanalizowana została współczesna sytuacja językowa wśród Rusinów na Węgrzech. Zaprezentowane świadectwa zanikania dialektów rusińskich we wsiach Komloska (Комловшка) i Mucsony (Мучонь), asymilacji językowej młodszych mieszkańców tych miejscowości w północno-wschodnich Węgrzech w ostatnich dekadach. Ukazane też zostały próby rusińskich organów samorządowych, centralnego i lokalnych, korzystających z dotacji państwowych, by powstrzymać asymilację językową i wprowadzić do szkół w obu tych miejscowościach nauczanie języka rusińskiego, a także dążenia polityków i lingwistów do skodyfikowania własnego wariantu (na wzór Rusinów z byłej Jugosławii, Słowacji i Polski) rusińskiego języka literackiego.

Słowa kluczowe: język rusiński, Węgry, kodyfikacja języka literackiego, szkoła rusińska

Abstract

The Rusyn Language in Hungary after 1989

The paper discusses the current situation of the language of Rusyns in Hungary. There are evidences of progressive disappearance of Rusyn dialects in villages of Komloska (Комловшка) and Mucsony (Мучонь); of language assimilation of the younger inhabitants of these places in North-Eastern Hungary in recent decades. The author also describes endeavors of Rusyns' central and local, state subsidized self-government bodies to stop language

assimilation and bring lessons of the Rusyn language to local schools in the two villages, as well as attempts of politicians and linguists to codify their variant of the literary Rusyn language (as Rusyns from the former Yugoslavia, Slovakia, and Poland did).

Keywords: Rusyn language, Hungary, literary language codification, Rusyn school

За довгі століття вечша часть Русинув (за вынімков польських Лемкув) была пуд коронов Святого Штефана. Не чудо, же до кунця Первуй світовуй войны, докля были частёв мадярськуй державы, они меновали себе Мадярськыма Русинами, Угроросами и т.п.¹ Айбо нараз зазначиме, же бесіда у представленуй статі иде за язык днешніх мадярських Русинув, т. е. лем tych, котрі бывавуть у потріанонськуй Мадярщині, и котрі на конець минулого століття компактно жыли лем у двох селох – Комловщці и Мучоню, и tych, котрі привандровали на Мадяры вечшынов уже у 90-ті рокы минулого століття из теперь украинського Пудкарпатя. Звідавый читатель повесть, же tych русинських сел мало бы быти намного вецей, кедь попозерати на мапу, приправлену П.Р. Магочієм (Magocsi 1996, 1998). Смутна правда є така, же по тоталнуй языкувой и значнуй народностнуй асімілації (меже тыма 3 882 особами, котрі суть записані пуд титулом «русинська національність» на списованю обывательства Мадярщины 2011. рока, вечша часть не валовшна днесь ані одповісти на традиційной меже ушыткыма Русинами світа «Слава Иисусу Христу») уже не найдете у tych селох (Гёрёмбэль – днесь часть Мішкольца, Шайовпетрі, Шайовпалфола, Гадна, Модёровшка, Башков и т. д.) живых носителей русинських діалектув. Богужаль, ипен и у наші дни языкова асімілація иде дале. Обывателі младшуй и середнуй генерації Комловшкы, не кажучы за Мучонь (у сюм богатшум рувниннум селі многі роки фунговала угляна баня, было вецей мігрантув из других теріторій, так же языкова асімілація ишла скорі), практично не говорят по русинськы. До днесь не годеи ем забыти за єдного комловшського хлопа по добруй

¹ Пор., наприклад, титул письма-статі 1827. рока єдного из первых авторув, што писали за особости русинських діалектув, Ивана Бережанина (Фогорашія) «Въ обще о различіи Славянских нарѣчій, собственно же о мало й карпато или Угрусских» (Бережанинъ 1905).

вусямдесятті, котрого ем навщивив пуд час полёвых изглядовань на просьбу німецького колегы Ахіма Рабуса вліті 2015. рока, котрый сегінь не знав ані єдного слова по русинськы, не позеравучы на тото, же ся родив ту и прожыв читавый вік у роднум селі.

Національний ренесанс мадярських Русинув зачав ся, ги у других сосідніх державох, уже у 90-ті роки минулого столітя. И як не парадоксално на Мадярох вун успішно стартовав переже на майвысокум уровню - научнум. Парадоксално, зато же каждый из тых немногих днешніх русиністув из посткомуністичных держав ищи и до днесь (!) добрі чувствує на собі студеной дыханя колег по цехови. Научный академичный світ намного майконзервативный, ги другі сфери сосполного жывота. Ясно, же даколы пуд страхом смерти принесені у академичный средок по Другуй світовуй войні сталінські традиції у русинськум вопрсови, днесь, по мінімум двох генерацієх, суть цалком привычныма про вечшыну днешніх славістув. Ясно и тото, же у модернум демократичнум світі нико у Будапешті, Братіславі, Варшаві вадь Празі не буде ся збавляти од суй сталінськуй дідузнины аналогічным варварськым кіпом. А тогды, на зачатку 90-ых рокув минулого столітя ипен у суй сфері Русины, и не лем мадярські, мали велику серенчу. Бесіда за Іштвана Удварія². Ипен сей агілный відицькый славіста у Ніредьгазькум Педагогічнум Інституті имени Дёрдя Бешенеї зачав активно и велми результативно возрождати русиністику, науку за русинську культуру: історію, язык и літературу нашого народа. Сімболично, же фахман з історії и языка Русинув XVIII. столітя зачав се робити з научнуй и сосполнуй реабілітації академика Мадярськуй Академії Наук Антонія Годинкы, рвучы сякым кіпом недобруй памняти комуністичні традиції у науці. Ищи 1991. рока у Ніредьгазі вун публиковав рукопись Антонія Годинкы 1922. рока *Глаголница. Сбирка встѣхъ глаголовъ пудкарпатсько-русинського языка* (Годинка 1991), слідувучого 1992. выдав поедні його бріліантні белетристичні рукописі, написані автором родным южно-мараморошськым діалектом (Hodinka 1992) а 1993. рока організовав велику научну конференцію памняти

² Педіг Іштван Удварі, основатель катедры украинськуй и русинськуй філології у Ніредьгазі, дуже уважав свого учителя, познатого мадярського славісту Ласлова Дежєва, котрый у 50-ті роки формовав ся ги ученый ипен пуд впливом Івана Панькевича, злого генія русинського народа, котрый ищи у первуй ловці минулого столітя много достигнув на полю украинизації Подкарпатськуй Руси... На свуй час се був велми геройський чин ученого, котрым и заслужыв правдивой честованя проф. Іштван Удварі од Русинув.

великого Русина, матеріали котруй вуйшли у двох книгах (Hodinka 1993; Dolgozatok 1993). Айбо майвечшым досягненням мадярського славісты, за котрой маеме быти навсе вдячні скромному ученому из Ніредьгазы, мусиме признати заснованя ным катедры украинськуй и русинськуй філології у роднуй высшуй школі. Рішеня за її отвореня было прийнятой 1992. рока а слідувучого рока од септембра уже зачала ся пудготовка мадярських украинистув и продовжыла ся робота у сфері русиністыкы. Ипен туй за доста куртый час увиділи світло світа многі познаті днесь книги из суй голузы славістыкы³. Туй, наприклад, были факсімиле выдані русинські бібліографічні рідкості: букварь Мануила Олшавського (Елемент 1746) славноизвістні букварь (Букварь 1799) и катехізіс Йоана Куткы (Катихісісць 1801), една из первых книг, писаных правдивым русинським народным языком Антонія Годинкы (Годинка 1922?)... Меже выданыма у Ніредьгазі книгами были и такі, котрі были написані модерным русинським літературным языком, вечшынов пуд языковов редакцієв познатого ужгородського літератора, товмача, граматикаря и автора майуспішных русинських словарюв Ігоря Керчы (Удварі 1999; Удварі 2002; Керча 2001).

Практично у тоті ипен роки паралелно з діяльством ученых на Мадярох зачали фунговати русинські сосполні організації, котрі од 1998. рока дустали форму днешнуй сістемы русинських органув самосправованя, котра ся пудпорує державов. Природно, же и возглавляли Русинув перву деценію на політичнум уровню родакы Комловшкы Ѓабор Гатінгер (первый председатель Вседержаного Русинського Самосправованя), Юдіта Кіш (перва председатель Столичного Русинського Самосправованя), Ласлов Попович (первый председатель Русинського Самосправованя Комловшкы). Ги споминать еден з фундаторув и агілных активістув русинського ренесанса кунця XX. столітя Павел-Роберт Магочій, на I. языковум конгресі у Бардейовських Купелєх делегація од мадярських Русинув неговала рішеня Конгреса за твореня мадярського варіанта русинського літературного языка, выговорювучы ся тым, же перебере пак пряшовську языкову норму (Магочій 2019, 55). Богу-жаль, дале обіцянок рішеня языкового вопроса про мадярських Русинув сяким кіпом не пушло. Не было імплементованой нігда до жывота

³ За многочислені виданя первуй деценії фунгованя катедры (1993-2003), позерай ту: (Káprály, PischIöger, Abonyi 2003).

и зато, же пряшовська норма была неприйнятнов не лем про привандровавшых пудкарпатських Русинув, котрі все агілніше запоєвали ся до русинського сосполного дwigаня у Мадярщині, айбо и про мучонських обывателюв русинського происходженя. Мучоняне уже тогды не мусіли чекати на кодифікацію пряшовського варіанта літературного языка (котра ся успішно одбыла вже 1995. рока), тадь про ных намного ближша бачванська языкова норма, котра мала на тот час такой столітню традицію, школьні учебники и опыт вошколованя од первой класы и онь до высшуй школы. За того хоть лем індіректно свідчить и учебник бачвансько-сримського варіата русинського літературного языка про мадярських славістув мучонській родачки Марії Йоббадь-Жирош *Витайце у нас!* (Zsirosné Jobbágy 1998). Про ню, ги и про мучонського родака Илейша Каулича, не была нияка проблема комуніковати з бачванськыма и сримськыма братами, ибо од діточых рокув они чули ипен сяку материнську бесіду (чому ем быв свідком у Руськум Керестурі). Мучоняне, правда, видав, позад своєю майже повнуй языкуей асімілованости нигда и не вмішовали ся до языкового будованя, что не мож повісти за Комловшчан, котрі од зачатку стремили ся воздвигнути властный діалект на уривнь офіційного русинського языка у властных книгах (Гаттінгер-Клебашко 1994, 1995; Кішова 1997) и на боках періодичных вудань свого часа («Русинский Жывот» 1993-1999; «Вседержавный Русинский Вісник» 1999-2002?). Додаме и того, же у тых періодах часто доміновали матерілы, писані мадярськым языком. Редакторы не робили собі з того даякуй проблемы, публиковали статі иншыма славянськыма языками, днешніма варіантами русинського літературного языка... Также нараз мусай повісти, же з языкового позора были тоті провбы не доведені до кунця. За того много и детално ем писав переже (Капраль 2008; Káprály 2010; Капраль 2015). Туй лем додам, же и не могли быти успішныма. На того не доста лем хотіти, айбо треба мати хоть лем елементарні языкові компетенції и твердо працювати на тому. Обадва комловшські авторы поетичных творув и новинарських матеріалув доста добрі познавали родну материнську бесіду, айбо не мали достаточного, тым вецей языкового, вошколованя. У началнуй и середнуй школї учили лем словацькый и мадярськый языки. Інтересно, же Комловшка по Другуй світовуй войні, накопи комуністы зачали украинизовати русинські школы у сосіднуй Чехословакії и иных державох так називаного Варшавського договора, не была украинизована, так же

ї обывателі ані не учили азбуку, у селі фунговала лем начална школа зо словацькым языком вошколованя. Не знати, ци было йсе рішення позад економії матеріалных ресурсув (у Мадярщині фурт фунговала сістема вошколованя на словацькум языкови), ци принимали рішення самі Русины, про котрых словацькый язык, ги и історія и менталность сосіднєго народа были намного ближші и похопителніші, ги закарпатських Украинцюв. Та и самі Мадяры, тым вецей по сяких оддаленых відикох, ищи до недавна и Словакув и Русинув кликали єднако - Товтами. Само собов, же така позіція сосідув не годна была наладити и без того доста смутну сітуацію у сфері самоідентіфікації містных Русинув. Што ся тыче языковых особостюв комловшського лемковського діалекта, то вун доста файно изглядований Емілом Балецькым у 50-ті роки минулого столітя (Балецкий 1956; Балецкий 1958) и Гергейом Бенедеком у наш час (Benedek 1996; Benedek 2003). Туй лем припомняну за унікальное у славянськум світі фонетичное явленя: хыбєня звука [л']. Лем у Комловшці учуєте, наприклад, на місті слова «люде» – «юде», на місті «тельо» – «теё» и т. п. Думам, же йсе вплив мадярського языка, котрый стратив сей звук дас сперед четыристома роками. Ищи єден языковий элемент, котрый ем про ся отворив лем по вандрованю до Комловшкы послідніх рокув: там кажуть не «двадцять пять», наприклад, а «пять а двадцять». Мож повісти, же и Чехы так рахувуть, айбо у них тото пуд німецькым впливом, а де ся взяв сей языковий казус у Комловшці? Єдно ясно, же про изглядователюв днешніх русинських діалектув на сівері Мадярщини ищи все ся найде робота.

Гадка за властный варіант літературного языка зачала ся формовати меже мадярськыма Русинами по 2002 рокови, коли зачав ся публиковати новий часопис «Русинський Світ» (зачав виходити од октовбра 2003. рока лем по русинськы каждого місяця, мадярська часть вуходжовала окремов прилогов кажді два місяці, на днешній день вуходить 6 раз на рук, ушыткі матеріалы дублюють ся и по мадярськы, на юній 2019. рока увиділи світло світа 137 числа новинкы).

Первый раз за вытворєня властного варіанта русинського літературного языка публично голосив автор суй статі у фебруарі 2006. рока пуд час меженароднуй научнуй конференції на честь Антонія Годинкы (Капраль 2006а), пуднійше майдетално на тоту тему ишло ся у докладах на научных форумох, котрі были опубликовані у Пряшові (Капраль 2007; Капраль 2008).

Кедьже нияк раз не давало ся «зъединити» комловшський діалект з мучонським, а хоснователями русинського літературного языка в Мадярщині вечшынов были Русины, привандровавші з Пудкарпатя, од самого зачатка був выбраный «компілативный» пудход – формованя літературного языка на «всерусинській» языкувой базі. Сяким кіпом у мадярськум варіанті русинського літературного языка мож стрітити языкові елементи вшелиякуй генезы – од «уканя» ужанського и южно-мараморошського («кунь», «стул» и т. д.), восточно-русинського префікса «май» (поз. «майлпшыи» и т. д.) также родного про великого сына русинського народа, перфектного знателя южно-мараморошського говора Антонія Годинкы, наприклад, з єдного бока, до западно-русинських лексичных и граматичных елементув «кельо», «тельо», «вельо», «нич», «про», «же», «на Мадярох», «я мам», «ты маш» и т. д., з другого бока. Мы пораховали, же сяку языкову мішанину, котру само собов одмітувуть и не принимають рядові носителі конкретных русинських діалектув, лем зато же ї добрі чувствувуть, не буде чуднов про тых мадярських школашув, котрі зачинають русинської вошколованя фактично од нулы (молоді Русины у Мадярщині, богужаль, суть тотално языково асіміловані). З другого бока, каждый з днешній русинській сполности, найде у такум языкові дашто «свое».

Конкретна робота по приладженю книжок про русинських школашув Мадярщини⁴ зачала ся з конверзації Віры Гіріц (Гіріц 2010). Слідувучого рока увидів світло світа букварь Маріанны Лявинец (Лявинец 2011). Айбо тота праца дустала читавый швунг по спеціальных «языковых» рішенях Вседержавного Русинського Самосправованя Мадярщини и помочы державнуй програмы ТАМОП. Уже 2015. рока у спеціалізованум будапештськум видавательстві «Croatica» увиділи світло світа нараз 5 учебникув про майменшых Русинув Мадярщини. Читанкы про 1 и 2 класы, и ку каждой читанці єден робочый зошит, приправлені ку печаті єдным автором (Байса 2015а; Байса 2015б; Байса 2015в; Байса 2015г). Тоті учебникы про майменшых школашув суть орієнтовані на максимално комунікативный аспект вошколованя. Багаті ілюстрації и великой число бавок, завданок на зафарбованя и домалёваня рисункув,

⁴ Позад хыбена обективных свідітелств туй не будеме писати за роботу конкретных комловшських, мучонських и иных учителюв, котрі, кедь судити з публичных выступув містных політикув, публикацій новинок, учили вадь учать діточок русинській бесіді у неділяшных и под. школах, літніх таборох, хоснувучы властні учебні матеріалы.

діточых вершыкув и співанок (котрі застачені нотами) мавають, на гадку авторув учебникув, мотивувати діточок на успішний зачаток ученя материнського языка. Правда, такый пудход при зладженёви учебникув про маймолоддых ученикув ставить доста високі требованя перед учителями, котрі бы мали мати ай спеціалну аніматорську пудготовку ай музыкальні схопности. Кедь же даколы з тых учебникув могли бы ся учить и старші, ку їх діспозиції суть двоязычні русинсько-мадярські словарики у кунцёви каждой книжки.

Про майменших вудала свою книжочку *Русинський діточый калейдоскоп* Олга Сілцер-Ликович (Сілцер-Ликович 2016). Сесе тоненькой вуданя годно быти хосенным про учителя у неділяшных школах, на факультативных занятёх у тых школах, де неє выучованя русинського языка, вадь у діточых літніх таборах, де діточки лем зачинавуть учить азбуку, слухати и выговорёвати перші русинські слова.

Про русинських школашув Мадярщини 1-4 класы также 2015. рока увидів світло світа и учебник народописа (Заяковська Барнане, Гіріц 2015), котрый набитый багатыма текстовыма и образовыма матеріалами, котрі ілюструють історію русинського народа, його особостюв быта, традицій у вшелияких формах жывота, народні знаня и фолклор, вірваня, обряды и обычаї. Само собов, же у учебникови не хыблять основні співанкы и молитвы русинського народа, русинська сімболика, народні казкы и легенды, поезія русинських авторув од Александера Духновича и Александера Павловича до Михайла Ковача, Ивана Русенка, Василя Сочкы-Боржавина, Николая Гвозды, Габора Гатінгера, Петра Трохановського-Мурянкы, Василя Матолы и ин. У кунцёви учебника народописа окреме представлена курта інформація за днешність Русинув, бывавучых у Мадярщині.

Яло одзначити роботу ілюстратора учебника, талантовануй умілкынї Агнесы Медвецькуй, котра достойно репрезентує днешнєє русинське малярство. Само собов, же русинський живопис у цілови, годно быти, майуспішна культурна сфера у минулум ХХ століттю про наш народ, котрым по правді яло ся гордити Русинам, также представленый в учебникови образами русинських малярюв минулости и днешности - Федора и Ивана Манайлув, Атаназа Фединця и Василя Скакандія.

Туй треба зазначити, же русинської вошколованя у Мадярщині не мож порувняти з сітуацієв у инших сосідніх славянських державох, де дітина хоть лем дакус розуміє русинські слова, годна ся сперти на

подобность многих языковых элементов у материнській бесіді и языкови націоналнуй вечшыны у державі, котру познає каждый горожанин, ко ліпше, ко гурше. Днешні мадярські діти русинського походження суть вечшынов змадяризованыма до такуй міры, же мусай зачинати їх учити ипен так, ги діти мадярській націоналности, то значить, же од нулы. Тото добрі розумівуть містні педагогы, зато у Мучонській общеобразовнуй школі имени Ласлова Каласа, де, хоснувучы нововыдані учебники, зачали русинської вошколованя первыма перед трёма роками, русинський язык учать не од первуй класы, а по четвертуй класі - од пятуй до восьмуй.

Минулого рока опубликовані нараз два томы двоязычных словарюв (Ворінка-Сюч, Гіріц, Скіба 2018а; Ворінка-Сюч, Гіріц, Скіба 2018б), котрі были офіційно пудпоровані Одділом Образованя Рады Націоналных Меншын Мадярщины.

У цілови треба одзначити, же в днешнуй Мадярщині Русины мавуть надстандартні можности на розвуй властнуй културы и вошколованя. Держава вшеляко пудпорує русинське націоналне двиганя, помагать каждому, ко наміреный хранити културні и духовні традиції старшых генерацій. Ци будуть валовшні мадярські Русины, не позеравучы на їх малой число и тоталну языкову асімілацію молодшых генерацій, вухосновати сякі благодатні можности, ци стануть они у еден шор з иншыма цивілізованыма націоналностями у державі и меже еднородных братув у Централнуй Европі, т.е. зачнуть хосноваты материнську бесіду, розвивати літературный язык, укажуть уже майближші десятилітя.

Бібліографія

- Байса, Наталія. 2015а. *Наш материнський язык. Читанка про I. класу*. Budapest: Croatica.
- Байса, Наталія. 2015б. *Наш материнський язык. Робочый зошыт про I. класу*. Budapest: Croatica.
- Байса, Наталія. 2015в. *Наш материнський язык. Читанка про II. класу*. Budapest: Croatica.
- Байса, Наталія. 2015г. *Наш материнський язык. Робочый зошыт про II. класу*. Budapest: Croatica.
- Балецкий, Эмиль. 1956. «О языковой принадлежности и заселении села Комлошка в Венгрии». *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* ч. II (2): 345-364.

- Балецкий, Эмиль. 1958. «Венгерские заимствования в лемковском говоре села Комлошка в Венгрии». *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* ч. IV (4): 23-46.
- Бережанинъ, Иванъ. 1905. «Письмо-статья Ивана Бережанина къ Орлаю». В: Свѣнцицкій И. С. *Матеріалы по исторіи возрожденія Карпатской Руси*. Ч. 1. *Сношенія Карпатской Руси съ Россіей въ 1-ой половинѣ XIX-аго вѣка*. Львовъ: Печатня Ставропигійского ин-та.
- Букварь ѡзыка рускагѡ съ прочіимъ руководіемъ начинающихъ оучитиса. Въ Будинѣ Печатано при Кралевскомъ Університетѣ Писмены Славено-Сербскіа Тугограф. 1799.* 1998. [Репрiнт 120×170 mm], Nyíregyháza.
- Ворiнка-Сюч, Ирина, Гiрiц, Габриела, Скіба, Ирина. 2018а. *Русинсько-мадярський словарь*. Budapest: Croatica.
- Ворiнка-Сюч, Ирина, Гiрiц, Габриела, Скіба, Ирина. 2018б. *Мадярсько-русинський словарь*. Budapest: Croatica.
- Годинка, Антоній. 1991. *Русинсько-мадярський словарь глаголув. Глаголниця. Сбирка встѣх глаголовѣ карпатсько-русинського языка. Собравѣ, упорядивѣ и передословіе написав Тоній Романувѣ. [1922].* Опрац., Ред. István Udvari. Nyíregyháza. [Годинка, Антоній.] 1922?. *Утцюзнина, газдуство и прошлостъ южнокарпатськихъ русинувѣ. Написау еденъ сокырницькый сирохманъ.* 2000. [Репрiнт 125×185 мм], Nyíregyháza.
- Гаттiнгер, Габор. 2015. «Дробни трагедіі». *Русинський Свiт* ч. 114 (юлiй-август): 8.
- Гаттiнгер-Клебашко, Габрел. 1994. *Заказана звiзда (Вiршы)*. Будапешт.
- Гаттiнгер-Клебашко, Габрел. 1995. *Слызы i море (вiршы)*. Будапешт.
- Гiрiц, Вiра. 2010. *Русинська конверзація*. Ред. Михаила Капралъ. / Giric Vera: Ruszin Társalgás. Szerkesztette: Káprály Mihály. Aszód.
- Заяковська Барнане, Марія, Гiрiц, Габриела. 2015. *Народопис. Учебник русинського народописа про ученикув I.-IV. класы*. Budapest: Croatica.
- Изученя русинського языка у Мадярщині и за ї гатарами. Матеріалы межинародної научної конференції на честь Антонія Годинки (10 фебруаря 2006 г.)*. 2006. Русинські листки I. Ред. Михаил Капраль. Будапешт: Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бiблiотеки Русинув Мадярщини.
- Капраль, Михаил. 2006а. «Днешня языкова сiтуація в Мадярщині и Антоній Годинка». В: *Изученя русинського языка у Мадярщині и за ї гатарами. Матеріалы межинародної научної конференції на честь Антонія Годинки (10 фебруаря 2006 г.)*. Ред. Михаил Капраль 9-18. Будапешт : Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бiблiотеки Русинув Мадярщини.
- Капраль, Михаил. 2006б. «Языковый вопрос и наша школа. Слово од редактора». В: *Изученя русинського языка у Мадярщині и за ї гатарами. Матеріалы межинародної научної конференції на честь Антонія Годинки (10 фебруаря 2006 г.)*. Ред. Михаил Капраль, 5-8. Будапешт: Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бiблiотеки Русинув Мадярщини.
- Капраль, Михаил. 2007. «Якый язык мають кодификовати мадярські Русины?» В: *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusinskom jazyku. Zbornik referátov z medzi-*

- národného vedeckého seminára 27-28. septembra 2007.* Ред. Pliškova Anna, 85-91. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- Капраль, Михаил. 2008. «Днешня языкова ситуація в Мадярщині». В: *Русинський язык між двома конгресами. Збірник рефератів з III. Міжнародного конгресу русинського языка, Краків, 13-16.9.2007.* Ред. Анна Плішкова, 73-79. Пряшів: Пряшівська універзита в Пряшові – Інститут русинського языка і культури.
- Капраль, Михаил. 2015. «Кодифікація модерного русинського літературного языка в Мадярщині». В: *Русинський літературний язык на Словакії. 20 років кодифікації. Зборник рефератів з IV. Міжнародного конгресу русинського языка.* Ред. Кветослава Копорова, 90-97. Пряшів: Пряшівська універзита в Пряшові – Інститут русинського языка і культури.
- Капраль, Михаил. 2017. *Русинський орфографічний словарь (з граматичними таблицями). Выдає: Русинський Научний Інститут имени Антонія Годинки при Вседержавному Русинському Самосправованю / A ruszin helyesírási szótár (nyelvtani táblázatokkal).* Szerkesztő: Káprály Mihály. Kiadja: Országos Ruszin Önkormányzat Hodinka Antal Ruszin Tudományos Intézet. **Budapest.**
- Катихисісь малый или наука православно-хртіанскаа сокращеннаа. Во благочестное воспитаніе юношества Дієцесіи мункачовскіа Составленнаа въ Оунгварь. Въ Будинь градь Печатано писмены Крал. Всеучилища Пеиштанскаго, 1801.* 1997. [Репрінт 140×200 mm], Nyíregyháza.
- Керча, Ігорь. 2001. *Матяш, король Русинув / Mátyás, aruszinok királya. / Az előszót írta és szerkesztette: Udvari István. Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 8.* Nyíregyháza.
- Кішова, Юдіта. 1997. *Звук душі.* Будапешт: Етникум.
- Лявинец, Маріанна. 2011. *Русинський букварь про школашув Мадярщини. Пуд редакцієв М. Капралья. / Lyavinecz Mariann A. 1997. Ruszin ábécékönyv magyarországi iskolások számára. Szerkesztette Dr. Káprály Mihály.* Budapest.
- Магочій, Павел-Роберт. 2018. «Кодифікачний процес русинського языка: досягнутя і новы задачи». В: *20 років високошкольської русиністики на Словакії. Зборник рефератів з міжнародной научної конференції.* Ред. Кветослава Копорова, 43-66. Prešov: Vydavateľ'stvo Prešovskej univerzity.
- Сілцер-Ликович, Олга. 2016. *Русинський дїточый калейдоскоп.* Будапешт.
- Удварі, Іштван. 1999. *Русинські жерела урбарської реформи Марії Теризії, Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 6.* Nyíregyháza.
- Удварі, Іштван. 2002. *Збирька жерел про студії русинського писемства I. Кириличні уббіжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського. Редіговав Ігорь Керча. Szöveggyűjteménya ruszin írásbeliség tanulmányozásához. I. Bacsinzky András munkácsi megyéspüspök cirillbetűs körlevelei, Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 12.* Ніредьгаза.
- Benedek, Gergely. 1996. «Egy északkelet-magyarországi ruszin település: Komlóska etnikai és nyelvi dimenziói». В: Katona Judit – Viga gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei.* 319-323. Miskolc.

- Benedek, Gergely. 2003. «Язык и диалект». *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, ч. 48 (1-3): 11-24.
- Dolgozatok Hodinka Antal tiszteletére. Szerkesztette: Udvari István, Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia I.* Nyíregyháza, 1993.
- Hodinka Antal válogatott kéziratái. Выбрані рукописи Антонія Годинки. Vál. szerk. és a bev. életrajzot írta Udvari István. Vasvári Pál Társaság füzetei 11.* Nyíregyháza, 1992.
- Hodinka Antal Emlékkönyv. Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére.* Ред. Istvan Udvari. Nyíregyháza, 1993.
- Elementa puerilis institutionis in lingua latina. Claudiopoli Typis Academ. Soc. JESU per Andream Feij Anno 1746.* Начало писменъ дѣтемъ къ наставленію на Латинскомъ ѣзыкѣ. Повеленіемъ и накладомъ Боголюбиваго КУР Михайла Манайла Олшавски-Єппа Росейскаго, Мукач. и Марамороскаго над Людми Восточнаго Набоженства во Оуграх. Напечатаса въ Коложварской Типографіи лѣта Гдна Аѣмс. 1999. [Репрiнт, 95×155 mm], Nyíregyháza.
- Káprály, Mihály, Pischlöger, Kristian, Abonyi, Andrea. 2003. *Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék. Kiadványok: 1993-2003. Кафедра української и русинської філології. Публикації: 1993-2003. Lehrstuhl für Ukrainistik und Russinistik. Publikationen: 1993-2003 / Szerk. Káprály Mihály; az előszót írta Székely Gábor. (Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 13).* Nyíregyháza.
- Káprály, Mihály. 2010. «Rusinsky jazyk v Maďarsku». В: Papp Anna Mária (szerk.). *Kevésbé használt nyelvek helyzete a Visegrádi Négyek országában*, 88-94. Budapest: OIK.
- Magocsi, Paul Robert. 1996, 1998. *Carpatho-Rusyn settlement at the outset of the 20th century with additional data from 1881 and 1806 / Росселеня Карпатських Русинів на зачатку ХХ століття з дальшима даними з 1881-го і 1806-го року. Produced by the Cartography Office, University of Toronto.*
- Zsirosné Dr. Jobbágy, Mária. 1998. *Ismerjenek meg minket! 15 bács-szerémi ruszin nyelvlecke. Szerkesztette: Udvari István / Мария Йоббадь-Жирош. 1998. Витайце у нас! 15 лекцій бачванско-сримського языка.* Nyíregyháza.